
BİRİNCİL SAĞLIK HİZMETİNDE TEMEL EVRE : YÖNETİMİN VE TEKNİK KADROLARIN BİLİNÇLENDİRİLMESİ... (1)

J. F' DONNARD, M.D.

Training Department, I.C.C., Paris

Çeviri: Dr. Emin Sami ARISOY

İnt. Dr. Özcan GÖKÇE

Hacettepe Tıp Fakültesi

Birincil sağlık hizmeti; sağlığın topluma sunulmasında, yerleşim biriminin kendi sağlığı için gereken sorumluluğu üstlenmesi özünden yola çıkan yeni bir yaklaşımdır. BSH, hastalıkların büyük çoğunluğunun; kısa bir uygulamalı eğitim kursunun etkisinde, ve uygun temel yöntemleri, basit belirli bir düzeye aydurlmuş işlemleri uygulayabilen yerleşim birimi toplumunun bireylerince önlenebileceği, tedavi edilebileceği savı üstüne kurulmuştur.

Birincil sağlık hizmetinin temel ilkelerinden biri; etkinliğin toplumsal kalkınma ile ilgili tarım, eğitim, bayındırlık, benzeri hizmetlerden sorumlu öteki örgütlerin çalışmalarıyla bütünleştirilmesi olgusudur...

Bir birincil sağlık hizmeti çalışması başlatılırken, öteki hizmet birimlerinin; bilgi sahibi kılınmaları, çalışılan bölge ya da yöre düzeyinde ne gibi destek verebileceklerinin saptanması, ve son olarak genel kalkınma çalışmaları çerçevesinde BSH programında nasıl yer alabileceklerinin incelenmesi için, belli bir süre ayrılmalıdır. Programın uygulanması açısından, böyle bir evrenin varlığı temeldir.

I — YEREL YÖNETİM İLE İŞBİRLİĞİ :

Bölge, eyalet, ya da il başkanları, yerel yönetim başkanları gibi merkezsel otoritenin temsilcileri ve yerel yöneticilerle sıkı ilişki son derece önemlidir. Çünkü, yönettikleri alanda ne olup bittiğini bilmek onların sorumluluğundadır. Konu, programın uygulamaya konusu ve kırsal yerleşim birimi yaşantısı açısından irdelenirse, sunulan yeni yaklaşımın — BSH'ni uygulayacak olan — ilgili elemanlara tanıtılmasının da oldukça önemli olduğu anlaşılır. Bu sağlık politikasının amacı; bölgenin kırsal yerleşim birimlerinin sağlık gereksinimlerini daha iyi karşılamak, sağlık düzeyini yükseltmek ve kırsal nüfusun eğitimidir .

Çalışmaların eşgüdümünü sağlamak ve çeşitli yerel elemanlar arasında tolpanlılar düzenlemek görevi, sıklıkla yöneticiye düşer. Yönetici, kendisi katılmasa da, kırsal yerleşim birimi tartışmalarının sonuçlarından ve gelişmelerden haberdar edilmelidir. Yönetim, halkın tanımladığı gereksinimler konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Bir yönetim bölgesinde birçok sağlık merkezi bulunabilir. Hangi yerleşim birimlerinin hangi sağlık merkezlerine bağlanacağı; yönetsel, geleneksel ve ekonomik boyutlar göz önünde tutularak, yöneticiyle birlikte alınması gereken bir karardır.

II — TEKNİK HİZMET BİRİMLERİ İLE İŞBİRLİĞİ :

A. TARIM (Ya da Kırsal Gelişim) :

Kooperatifler ve yerleşim birimi dernekleri aracılığıyla, belki de; yerel halkın daha devingen, bu sağlık programının amacını daha iyi kavrayabilecek bir çekirdeğine yaklaşmak mümkündür. Bundan başka, birincil sağlık hizmeti etkinlikleri ile bütünleştirilmiş bir kooperatif; toplum için, yalnız satın alma ya da üretimle sınırlı bir kuruluştan daha çekici olacaktır. Tarımsal deneticiler, devlet memurları arasında, kırsal alan ve yerleşim birimleri hakkında, genellikle en tutarlı bilgiye sahi kişilerdir. Bu nedenle, yerleşim birimine yapılacak ilk ziyarette onlar da bulunmalıdır.

B. EĞİTİM :

Sağlık merkezi için olduğu gibi, sıklıkla ilkokul için de aynı «gerçek etkinlik alanı» zorluğuyla karşılaşılır: Okulun bulunduğu yerleşim birimindeki çocuklar, uzak yerleşim birimlerindeki çocuklara göre daha iyi bir eğitim alırlar. Okul çocukları, sınıfta tartışılan sağlık bilgilerini yaymak yoluyla yardımcı olabilirler. Sağlık eğitimi, — çocukların anlamadan ezberledikleri — bir kuramsal ders biçiminde düşünülebilir. Ya da okulun günlük yaşantısı içinde uygulamaya konabilir ki, böylece etkileri ailelere ulaşabilir. Ayrıca, okuma yazma bilen çocuklar, birincil sağlık hizmetine uyar görüşleri yerel halkla her tartışmada yineleyerek, duyarlılaştırma sürecinde yardım edebilirler. Sıklıkla okuma yazması olmayan bireylerden oluşan, yerleşim birimi sağlık kuruluna da; istatistiksel bilgileri toplayarak, kayıtları tutarak yardımcı olabilirler. Örneğin, yerleşim birimi ebesince doğurtulan bebeklerin, resmî kuruluşları ilgilendiren yurttaşlık gereği durumlarını, yönetime sunulacak bir deftere düzenli biçimde işleyebilirler. Doğumun nasıl gittiğine ilişkin notlar alabilirler. Bu notlar değerlendirmede yararlı olacaktır.

Aynı biçimde, Kur'an Kursu öğretmenleri ve öğrencileri de yardımcı olabilirler. Bu kaynak atlanılmamalı, dikkate alınmalıdır.

C. KIRSAL SU ÖRGÜTÜ :

Birim, su sağlanmasıyla yükümlüdür. Su sağlanması; susuzluğu gidermenin ötesinde, hijyenik koşulların geliştirilmesi açısından temel bir etmendir.

D. BAYINDIRLIK :

Eğer toplum, kendi olanaklarıyla da desteklemek koşuluyla, arzu ederse; örgüt, yaklaşımı geliştirmek için katkıda bulunabilir. Örneğin, yerleşim birimini alım satım açısından daha erişilebilir yapmak, konusunda olduğu gibi.

Son olarak, bazı ülkelerde işi, yerleşim birimleri ve öteki kuruluşlar arasındaki ilişkiyi ilerletmek olan hizmet birimleri vardır. Böyle bir durum varsa, bu örgütle yakın işbirliğine gidilmesi oldukça yararlıdır.

III — «GELENEKSEL GÜÇ YAPISI» :

Yerleşim birimi ve kabile, aşiret başkanlarının, dinsel önderlerin ve geleneksel önemin öteki öğelerinin etkisi; görmezlikten gelmek bir yana; dikkate alınmalıdır. Yerleşim biriminde çalışırken onların otoritesi ve etkisi istenmelidir. Gençler yaşlılara bütünüyle karşı olmazlar, ama onları tamamlarlar. Genel anlamıyla yerleşim birimi yaşantısı, programın örgütlenmesi boyunca bilinmesi ve uyulması gereken değerlerin belli bir hiyerarşisi çevresinde biçimlenmiştir.

IV — İŞBİRLİĞİ STRATEJİSİ :

Deneyimler göstermiştir ki, bir birimin üstlendiği bir tasarı üzerinde, öncelikle ona danışılmadan, yeni bir birimin katkısı istenirse olumlu bir yanıt alınması olası değildir. Bu nedenle, programın her kademesinde; farklı evrelerin kavranması ve işlemesi, eğitimde duraylılaştırılmada olduğu gibi uygulamaya konması ve değerlendirme açısından, çeşitli kuruluşların katkısını elde etmek önemlidir.

A. BU İŞBİRLİĞİ UYGULAMAYA NASIL KONMALIDIR?

Baş yöneticiden birincil sağlık hizmeti konusunda bir çalışma grubu toplaması istenmelidir. Yoksa, böyle bir tasarımın sunulması için, yerel memurların normalde yılda iki ya da üç kez olan toplan-

tılarından yararlanılmalıdır. Toplantıda sağlık elemanı, birincil sağlık hizmeti tasarısının nedenlerini ve programın tüm biçimini tanımlayan bir konuşma yapar. Konuşmada, toplumun konuya duyarlı kılınması ve sorumluluğunu üstlenmesi; yerleşim biriminden edinilecek sağlık görevlileriyle sorumlulukların paylaşılması, görevlerinin tanımlanması ve sınırlandırılması; ve onların çalışmalarının toplumsal kalkınmanın daha geniş çerçevesi içinde bütünleştirilmesinin gerekliliği konuları tartışılır.

Amaç şunları yaratmaktır :

1. Toplantılar düzenli, uzun aralıklı bölümler halinde; ve geleceksel, politik ve dinsel önderler, önemli yerleşim birimlerinin başkanları, yöneticiler, okul öğretmenleri, tarımsal deneticiler ve çeşitli kişiler gibi bölgenin yaşamında etkinliği bulunan tüm sorumlu bireylerin çağırılması biçiminde yapılmalıdır. Bu toplantıların amacı, tasarıya ilişkin olarak doğan sorunların ele alınmasıdır. Uygulamaya ilişkin ayrıntılarla ilgili öneriler, düşünceler ve gelişim raporları tartışılır.

2. Programın günden güne gelişimini incelemek için, yönetici ve yerel birimlerin çeşitli temsilcilerinin katıldığı, daha kısa aralıklı toplantılar da yapılır. Bu grup, yerel birincil sağlık hizmeti kurulunu oluşturacaktır.

İlk toplantılarda ele alınması gereken bazı konular şunlardır :

a. Duyarlı kılınacak yerleşim birimlerinin önceliğinin; yerleşim biriminin önemi, tecrit, özellikle tarımsal ya da aşılama benzeri önceki kampanyalara ilgi düzeyi gibi ölçütlerle belirlenmesi.

b. Seçilen yerleşim birimlerinde, ilk — tanıtıcı — ziyaret ertesinde önceliği olan kişilerin ve hiyerarşik sıranın belirlenmesi. Tanıtıcı ziyarette başkana, imama ya da tüm yerleşim birimine yönelinebilir.

c. Aynı görüşte olanlara, özellikle karşıt görüşlülere dikkat edilerek, çeşitli yerleşim birimi gruplarında bir araştırma yapılmalıdır. Grup çatışmalarının olması durumunda, karşıt görüşlülerin üstesinden gelmek ve sorunları çözmek için çareler aranır. Böylece, programı karıştırmaları önlenir.

B. YEREL BSH KURULLARININ ÜYELERİ, DUYARLILAŞTIRMA SÜRECİNDE YER ALMALIDIR...

Üyelerin bir grubu, programın özellikle tanıtıcı evresi boyunca, çeşitli yerleşim birimi ziyaretlerinde, sağlık elemanına eşlik etmek, ve yüksek memurlar, tüccarlar gibi sonuca ulaştırıcı yerel etkileri olabilen kişilerin belirlenmesinde ona yardımcı olmak konusunda ikna

edilmelidir. Ziyaret bu kişilerle birlikte yapılabilir, ya da yakında yaşamıyorlarsa, kendi yerleşim birimlerine döndüklerinde, sağlık elemanını oraya gelmesi için çağırabilirler.

«Yukarı Volta'nın Kans köyünde, kısa bir duyarlılaştırma döneminden ve az kişinin katıldığı bir köy toplantısından sonra, ulusal bir programın parçası olarak; yağmurlu mevsim boyunca çocuklara ve anne adaylarına yönelik koruyucu bir nivaquine tasarısını uygulamak ve aynı dönemde ortaya çıkabilecek basit ateşleri tedavi etmek için eğitilmiş bir genç gönderildi. Yağmurlar köyün çevre ile ilişkisini dört ay süreyle engelledi. Köy yeniden ziyaret edildiğinde, yapılan değerlendirme gösterdi ki :

1. Nivaquine kampanyasına alınanların % 10'dan azı düzenli dozlar almıştı,
2. Görevlinin topladığı paranın hesabında açık vardı,
3. Sıtma nöbetleri sırasında tedaviye çok az kişi gelmişti.

Durumun ana nedenlerine, kısa bir araştırma ile açıklık getirildi :

1. Görevli tüm köyce benimsenmemişti. Başkanın oğlu ve taraftarları, bu işi yapması konusunda onun çok genç olduğunu düşündüklerinden; kadınların ona danışmaları ve çocuklarını getirmeleri yasaklanmıştı.

2. Sonuçta, gönüllünün durumu yanlış değerlendirilmişti: Okuma yazması ve iki yıllık bir eğitimi olan genç adam; kendisinin sağlık örgütünce, örgütün insan — el — gücünün bir parçası biçiminde görevlendirildiğini düşünmüştü.

3. Duyarlılaştırma işlemi çok hızlı yapılmıştı ve herhangi bir ön çalışma ya da yerel önderlerle görüşme olmaksızın uygulanmıştı.

Komşu köy okulunun öğretmenleriyle yapılan görüşmede, bölge merkezi okul müdürünün o köylü olduğu ve durumu dolayısıyla büyük bir nüfuzu olduğu öğrenildi. Yerel önderlerle yapılan toplantıda, o okul müdüründen de destek sözü alındı. Sonraki dönemle ilgili bireylerin bir grubuna katıldı ve çalışmaların yeni bir temele oturtulmasına yardımcı oldu.»

KAYNAKÇA

- 1 — Donnard, J. F. : Developing the awareness of the administration and of the staff of the technical services, Children in the Tropics, Paris International Children's Centre Yayın Organı: 19-22, No. 108-109, 1977.